

Salz – Reich. 7000 Jahre Hallstatt, Hrsg. ANTON KERN, KERSTIN KOWARIK, ANDREAS W. RAUSCH, HANS RESCHREITER (*Veröffentlichungen der Prähistorischen Abteilung*, 2), Verlag des Naturhistorischen Museums Wien, Viena, 2008, 239 p.

Investigațiile legate de exploatarea, valorificarea și comercializarea sării de-a lungul preistoriei și antichității, pentru care se constată un interes special în ultimele decenii la nivel european (cf., între altele, studiul dens la renumitul bizantinist vienez Johannes Koder, *Salz – Anmerkungen zu Wortbedeutung und Realie*, în *Geschehenes und Geschriebenes. Studien zu Ehren von Günther S. Henrich und Klaus-Peter Matschke*, ed. S. Kolditz și R. C. Müller, Leipzig, 2005, p. 39–49), inclusiv la cercetătorii români (cf. D. Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I–XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Buzău, 2002; *Sarea, timpul și omul*, edit. V. Cavruc și A. Chiricescu, Sfântu Gheorghe, 2006; *L'exploitation du sel à travers le temps*, edit. D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller și J. Chapman, Piatra-Neamț, 2007; M. Alexianu, O. Weller, R. Brigand, *Izvoarele de apă sărată din Moldova subcarpatică. Cercetări etnoarheologice*, Iași, 2007; *Sarea de la prezent la trecut*, edit. D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, Piatra-Neamț, 2008), și-au găsit concretizarea într-un recent volum inserat în noua serie de publicații cu profil arheologic, inițiată de una din cele mai prestigioase unități muzeale de pe plan mondial: Naturhistorisches Museum din capitala Austriei. Volumul îi are drept editori pe Anton Kern, directorul Secției de Preistorie a muzeului, pe Kerstin Kowarik și Hans Reschreiter, angajați ai aceleiași instituții, și pe Andreas W. Rausch, vechi colaborator al muzeului vienez, toți patru implicați în săpăturile cu caracter sistematic din celebra așezare și necropolă.

Autorii lucrării și-au propus să evidențieze sintetic anvergura cercetărilor de la Hallstatt, de la cele mai vechi, inițiate spre mijlocul secolului al XIX-lea, și până la cele în curs de derulare. Cu toate că este redactată după norme strict științifice, aceasta prezintă atractivitate și pentru un public mai larg, întrucât conține un material ilustrativ extrem de expresiv și variat, de o excelentă

calitate, dar și pentru că oferă reconstituiri de ansambluri de locuire, saline, obiecte, țesături, succedate de un tabel cronologic (p. 226–227) și un glosar (p. 228–229). Volumul reunește un număr mare de studii de mică întindere ce dezbate concluziv o problemă diversă, aferentă cercetărilor cu caracter interdisciplinar efectuate în localitatea de pe malul lacului Eben, în cadrul cărora s-a apelat la arheozoologie, analize ADN, studii de polen, parazitologie, textile etc.

În cuvântul său introductiv, directorul general de la Naturhistorisches Museum, prof. dr. Bernd Löttsch (*Der Geschichte Leben einhauchen...*, p. 6–8), a subliniat importanța deosebită a reluării investigațiilor complexe, potrivit unor norme metodologice ultramoderne, de la Hallstatt și salută eforturile colaboratorilor săi de a întocmi un volum dedicat rezultatelor obținute până în prezent (p. 6–8). La materializarea acestor demersuri a contribuit conducerea Salinelor Austria prin consistentul sprijin financiar acordat muzeului vienez, cu atât mai mult cu cât întreprinderea menționată continuă de mult timp exploatarea depunerilor salifere din zonă, de pe urma căreia obține venituri substanțiale (S. Maix, P. Duval, E. Gaisbauer, *7000 Jahre Salz aus Hallstatt*, p. 9). Prezența bogatelor saline la Hallstatt explică prosperitatea comunităților umane locale, care au avut mult de câștigat de pe urma comercializării sării, substanță indispensabilă pentru alimentația omului și hrana animalelor, ceea ce au notificat lapidar editorii volumului chiar în titlul textului lor introductiv: „bogați în sare și bogați datorită sării (A. Kern, K. Kowarik, H. Reschreiter, A. W. Rausch, *Reich an Salz und reich durch Salz*, p. 10).

Cea mai veche consemnare scrisă asupra exploatării sării de la Hallstatt datează din anul 1311, aceasta fiind atestată într-un privilegiu acordat comunității locale de către regina Elisabeta. Lucrările pentru valorificarea zăcămintelor salifere au dus la identificarea unor vestigii

arheologice, ajunse în 1607 în colecția privată a împăratului Rudolf II (K. Kowarik și H. Reschreiter, „*Der Tradition verpflichtet, dem Fortschritt zugetan*”, p. 26; A. Kern, *Die Entdeckung des Gräberfeldes*, p. 116).

Informații asupra unor descoperiri provenind din localitatea de pe malul lacului Eben au fost înregistrate într-o cronică asupra masivului local de sare datorată lui Johann B. Riezinger, care, între 1687 și 1707, avusese responsabilități aferente explorării depunerilor salifere. Între aceste descoperiri s-a numărat un schelet și un vârf de lance. În deceniile următoare, la Hallstatt au fost recuperate și alte piese arheologice, ceea ce a stimulat interesul pentru vestigiile din localitate, astfel că, între 1846 și 1863, un specialist în mine, Johann Georg Ramsauer, a întreprins săpături cu caracter sistematic, dezvelind 980 de morminte, pentru ca materialele recuperate să fie trimise în mare parte la Cabinetul Imperial de Monede și Antichități de la Viena. Ecoul marcant stârnit de această epatantă descoperire a determinat și pe alte persoane interesate în cunoașterea trecutului să se implice în continuarea săpăturilor de la Hallstatt în conformitate cu o metodologie mai evoluată de excavare: Gustav Schubert și Eduard von Sacken în 1864, Bartholomeus Hutter între 1868 și 1874, Gustav Schubert și Josef Stapf între 1871 și 1876, Josef Stapf și Ferdinand von Hochstetter în 1877–1878, Franz von Hauer, Josef Szombathy și Bartholomeus Hutter în 1866, Isidor Engl în 1884, Maria von Windischgrätz, ducesă de Mecklenburg, în 1907, Josef Bayer în 1928 și Friedrich Morton în 1937–1938 (A. Kern, *Die Entdeckung des Gräberfeldes*, p. 116–119).

Cercetătorilor care au obținut rezultatele cele mai semnificative în cadrul săpăturilor li s-au dedicat succinte medalioane biografice: Johann Georg Ramsauer (1795–1874), Isidor Franz Engl (1832–1918), ducesa de Mecklenburg (1856–1929) și Friedrich Morton (1890–1969) (A. Kern, *Die wichtigsten Ausgräber*, p. 148–155). Prima lucrare în care s-au valorificat descoperirile de la Hallstatt a fost publicată de Josef Gaisberger în 1848, fiind prezentate 58 de morminte. În anii următori s-a continuat punerea în valoare a rezultatelor cercetărilor, un moment de referință în acest sens reprezentând monografia *Das Grabfeld von Hallstatt in Oberösterreich und dessen Altertümer* a lui Eduard von Sacken, apărută la Viena în 1868, care s-a bucurat de o bună primire în lumea savantă. Relevanța complexelor funerare descoperite l-a determinat în 1874 pe arheologul suedez Hans Hildebrand să introducă noțiunea de *Cultură Hallstatt*, desemnând prima epocă a fierului, conceptul impunându-se în mod peren în literatura de specialitate.

Reluarea cercetărilor din necropola din preajma Alpilor din perioada postbelică s-a datorat, cum se întâmplă adesea în domeniul arheologiei, unor săpături cu alte rosturi decât cele de natură științifică: excavarea unui canal destinat amplasării de conducte în zona cimitirului din epoca fierului a impus în 1993 și 1994 supravegherea lucrărilor asumată de un colectiv de la Secția de Preistorie de la Naturhistorisches Museum. De la săpăturile de salvare s-a ajuns în mod firesc la săpături cu caracter sistematic, astfel că până în 2007 au fost dezvelite alte 98 de morminte preistorice, ceea ce ridică

numărul total al complexelor funerare identificate la Hallstatt până în prezent la circa 1500.

Potrivit unor estimări prealabile, necropola ar putea cuprinde circa 5 000–6 000 de morminte, ceea ce este cu adevărat impresionant (A. Kern, *Die neuen Ausgrabungen des Naturhistorisches Museum Wien*, p. 120–121). Marea majoritate a mormintelor cercetate erau de înhumăție, proporția celor de incinerăție fiind redusă. Cele mai multe dintre acestea se încadrează din punct de vedere cronologic pe parcursul a circa patru secole, care corespund culturii hallstatiene, datată în linii generale între 800 și 400 înaintea erei creștine. Cele mai timpurii morminte aparțin sfârșitului epocii bronzului (circa 800 înainte de I.Hr.), iar cele mai noi sunt aferente celei de-a doua epoci a fierului, adică perioadei celtice. Necropola se remarcă nu numai prin extensie, ci și prin bogăția deosebită a inventarului funerar, cuprinzând piese lucrate în mediul local, dar și numeroase importuri, desigur rod al comerțului fructuos cu regiunile înconjurătoare (A. Kern, *Die Archäologie des Gräberfeldes*, p. 124–135).

Din totalul scheletelor descoperite, numai 215 au parvenit specialiștilor pentru a fi examinate din punct de vedere antropologic. Dintre acestea, 81% au aparținut unor adulți, în vreme ce 19% nu atinseseră vârsta adultă (D. Pany, *Die Bevölkerung des Hallstätter Hochtales in der Älteren Eisenzeit*, p. 136–138). În ceea ce ne privește, avem suspiciuni că respectivele procente ar reflecta situația reală, întrucât presupunem că multe schelete de copii, având oasele mai friabile, nu s-au păstrat pentru a putea fi examinate. După cum indică investigațiile antropologice, făcute pe subiecți recuperați din niveluri corespunzătoare preistoriei, antichității și evului mediu din continentul european, mortalitatea infantilă producea grave perturbații în echilibrul demografic, astfel că procentajul copiilor și adolescenților decedați depășea de regulă cel puțin o treime din totalul membrilor colectivităților.

Echipa de specialiști vienezi care colaborează la săpăturile sistematice de la Hallstatt s-a preocupat să găsească o explicație plauzibilă pentru cauzele ce au condus la încetarea cvasitotală a locuirii la sfârșitul primei epoci a fierului, care a întrerupt și utilizarea necropolei corespunzătoare. Potrivit opiniilor exprimate, în momentul respectiv s-ar fi produs masive alunecări de teren, cu consecințe catastrofale pentru locuitorii din zonă, grohotișul prăvălit de pe pantele munților acoperindu-le casele și salinele (D. Ehret, *Das Ende des hallstattzeitlichen Berghaus*, p. 158–159).

În perioadele ulterioare, locuirea de pe malul lacului Eben s-a reînfrapat, fără să aibă însă nici pe departe amploarea din prima epocă a fierului. Odată cu extinderea hegemoniei Romei la nord de Alpi și cu constituirea provinciei Noricum, în zonă a apărut o mică așezare, al cărei nume nu ne-a parvenit. Cercetările din anii interbelici și postbelici au surprins urme sugestive pentru stăpânirea romană, constând din locuințe din piatră, cu olane pentru încălzire sub podea și cu pereții pictați, având drept inventar ceramică (*terra sigillata*) și vase din sticlă din secolele II–III (R. Igl, *Römische Spuren in Hallstatt*, p. 176–179).

Pentru secolele V–XIII nu există izvoare arheologice și istorice care să ateste exploatarea zăcămintelor salifere

de la Hallstatt, cu toate că din zonă nu lipsesc resturi de locuire din epoca marilor migrații și din evul mediu timpuriu (D. Russ, *Das Frühmittelalter im Salzkammergut*, p. 186–189). După cum am mai notificat, de-abia în 1311 apar informații despre preocupările privind extragerea sării, continuate neîntrerupt până astăzi (H. J. Urstöger, *Von 1311 bis heute*, p. 190–195).

Pe lângă investigarea în continuare a necropolei, echipa de specialiști de la Naturhistorisches Museum și-a propus să se ocupe în mod special și de cercetarea modului de exploatare a sării în vechime, urmărind traseele forajelor în depunerile salifere și dispunerea salinelor, prin utilizarea unor metodologii moderne de cercetare de

factură pluridisciplinară, având în multe privințe caracter de pionierat (H. Reschreiter și K. Kowarik, *Forschungen unter Tage*, p. 202; K. Löcker, *Dokumentation der Funde*, p. 204–205). Prin aceasta relevanța cercetărilor în renumita așezare și necropolă de la Hallstatt a sporit considerabil, astfel că volumul care li s-a dedicat este mai mult decât binevenit. Nu ne rămâne decât să subscriem la precizarea pe care Berndt Lötsch o face chiar la începutul cuvântului său introductiv: „Această carte trebuia să fi fost scrisă” (p. 6).

VICTOR SPINEI